

KEL TO, VÉ

MÝTUS
A REALITA

editor
STEFAN
ZIMMER

VYŠEHRAĐ

Copyright © Original Edition „Die Kelten – Mythos und Wirklichkeit“,
3rd edition 2012 by Konrad Theiss Verlag, an imprint of WBG
(Wissenschaftliche Buchgesellschaft), Darmstadt, Germany.
Kartografie © Peter Palm, Berlin/Germany
Translation © Jan Hlavička, 2017

ISBN 978-80-7429-806-6

Obsah

Předmluva / 9

Úvod (*Stefan Zimmer*) / 11

Keltové ve světě antiky (*Bernhard Kremer*) / 15

Keltové očima archeologie (*Norbert Baum*) / 31

Náboženství Keltů (*Bernhard Maier*) / 57

Nástin dějin keltskojazyčných zemí

od středověku (*Michael Richter*) / 68

Keltské jazyky (*Stefan Zimmer*) / 84

Smrt pevninské keltštiny (*Torsten Meißner*) / 122

Keltská literatura (*Doris Edelová*) / 133

Keltské právo (*Stefan Zimmer*) / 176

Folklor (*Gisbert Hemprich*) / 187

Druhý život (*Gisbert Hemprich*) / 203

Poznámky / 219

Německá a nizozemská zeměpisná jména

keltského původu / 222

Keltská slova v němčině a francouzštině / 227

Muzea s keltskou tematikou / 230

Literatura / 239

Autoři vyobrazení / 244

Poznámka redakce / 246

Rejstřík / 247

Úvod

„Kelty“ nazývali ve starověku řečtí a později také římscí autoři velkou skupinu národů obývajících střední a západní Evropu severně od Alp. Později tyto národy pronikly i do jižní a jihovýchodní Evropy a dostaly se tak do styku s Řeky a Římany. Tím si zajistily pevné místo v dějinách starověku. Jejich jazyk známe z mnoha nápisů a zejména z četných vlastních jmen, jež nám předali řečtí a římscí autoři. Ti nám sice z jejich kultury líčí hodně, ale zdaleka ne vše, co bychom rádi věděli. Všechny keltské národy starověku splynuly s helénistickou a provinciální římskou kulturou. Pouze na okraji impéria, v Británii, a za jeho hranicemi, v Irsku, žily keltská kultura a jazyk dál – a tak je tomu, ač stále menší měrou, dodnes.

Ve středověku povědomí o keltské minulosti prakticky zaniklo. Národy hovořící keltskými jazyky si už neuvědomovaly dřívější společnou minulost. V artušovské literatuře jsou těsné vztahy Walesu, Cornwallu a Bretaně naprosto samozřejmé, velšská literatura však líčí Iry a Skoty jako zcela cizí národy. To se změnilo až za humanismu s návratem k antickým literaturám (srovnej kapitolu „Keltské jazyky“). V 18. století se posléze zrodilo to, co dodnes známe jako moderní pojem Keltů a moderní nadšení pro Kelty. Roku 1707 vyšlo první keltologické dílo, brzy nato zahajuje keltská literatura (v překladu) vítězné tažení celou Evropou, byť zprvu ještě v lehce deformované podobě. Avšak právě tato deformace zřejmě přispěla k její velké popularitě – už Goethe horoval o Ossianovi (srovnej kapitolu „Druhý život“). Nadšení pro nebulózní blouznivost údajně keltské povahy, pro její sklony k esoterice a emocionalitě, její poetické nadání a údajně nedostatečné schopnosti racionálního zvládnání světa dodnes straší ve fejetonech i seriózních novinách. Filologická věda zcela nezávisle na tom vytvářela od počátku 19. století mravenčí prací vědecké základy pro probádání raně středověkých keltských písemných památek. Brzy nato byly i moderní keltské jazyky vědecky dokonalým způsobem uvedeny do společné historické souvislosti s pozůstatky keltských jazyků starověku. Dnes hovoříme o keltské větvi indoevropské jazykové rodiny.

Do keltologie však v žádném případě nespádají pouze lingvistika a literární věda. Vzhledem k tomu, že keltské jazyky žijí

dodnes, je předmětem keltologické vědy celé spektrum jejich kultury. Podobně jako germanistika značně přesahuje jazyk a literaturu, musí se i keltologie zabývat otázkami, které jsou do ní vnášeny zvenčí. Ty jsou jednak politického, jednak všeobecně kulturně teoretického rázu. Všechny jsme v této publikaci pojednat nemohli. Je to dáno hlavně tím, že v německé vzdělávací tradici už nemá keltské dědictví naší kultury žádnou významnou hodnotu, a tudíž se na našich univerzitách prakticky nesetkáme ani s vědeckým diskursem o keltologických tématech. V současnosti tak existují už jen dvě univerzity, jež nabízejí studijní obor keltologie (Bonn a Marburg). Orientují se především na lingvistiku a literární vědu. Nikde v Německu nenajdeme katedru keltské archeologie, natož keltské etnologie, nebo pracoviště, které by se soustředilo na keltské regiony Evropy. A vzhledem k tomu, že tyto keltské regiony jsou i ve svých zemích v menšinovém postavení (anglicky se tomu říká *Celtic fringe*), ani tam už dávno nejsou dostatečně podporovány. Irská republika a nyní také částečně samosprávné Knížectví Wales sice vyvíjejí veliké úsilí o zpracování svých keltských kořenů i na vědeckém základu, ale značně opomíjejí celokeltské souvislosti.

Keltština dnes žije už jen ve čtyřech jazycích: v irštině a skotské gaelštině, ve velštině (neboli kymerštině, jak ji Velšané nazývají) a v bretonštině. Bretonština, jak už nasvědčuje její jméno, přišla na kontinent s vystěhovalci z Británie. Dva jazyky, jež vymřely teprve v relativně nedávné době, manštinu a kornštinu, horlivě pěstují početně zanedbatelné skupiny, takzvaní revivalisté, avšak bez jakéhokoli skutečného dopadu na regionální kulturu. Počet mluvčích irštiny a skotštiny je mimořádně malý; kolik osob hovoří bretonsky, není známo. Pouze velština se zhruba půl milionem skutečných mluvčích má šanci, aby se jako malý, ale životaschopný jazyk podílela na kulturní budoucnosti Evropy. O tom všem budeme ještě pojednávat v následujících kapitolách, a to i v podrobnostech. Zabývat se budeme rovněž předkřesťanským náboženstvím starých Keltů a jeho případným přežíváním v lidových představách. Odpověď na otázku, zda existuje též keltské umění, hudba nebo folklor, jsme nuceni vyjádřit stručněji.

Touto publikací bychom rovněž rádi přispěli k vyzdvižení kulturní rozmanitosti Evropy a ozřejmení jejího významu pro všechny, kdo se cítí omezováni, či dokonce ohrožováni americkým způsobem života, šířeným takzvanou globalizací. Náš starý kontinent se může chlubit množstvím úžasných kulturních tradic, jejichž pěstování a poznávání je i nadále navýsost vzrušující,

poučné a užitečné. Jednou z nich je zde představovaná keltská tradice, jež žije už 2500 let a která bude, doufáme, žít ještě hodně dlouho.¹

Kdo je dnes ještě Kelt?

Keltologům, zejména pak britským, se stále znovu předhazuje, že pracují s nespolehlivým termínem. Označení „Keltové“ by se prý mělo používat pouze pro ty národy, které tak nazývali Caesar a jiní antičtí autoři. Proto za Kelty nelze označovat ani obyvatele Británie před dobytím Anglosasy, ani obyvatele starého Irsku, natožpak moderní Velšany, Skoty, Iry a Bretonce.² Proti nepopiratelnému faktu, že jazyky jmenovaných národů jsou prokazatelně úzce spřízněny, se ozývá námitka, že jazyk nelze klást na roveň s kulturou a s národním charakterem (někteří dokonce hovoří rovnou o „rase“). To je sice v zásadě správně, ale jestliže se takový názor aplikuje příliš rigorózně a úzkoprse, vede ke zcela zjevným absurditám. Nesmíme zapomínat, že historické bádání čelí podobným terminologickým problémům všude. Ani obyvatele Skandinávie neoznačovali antičtí autoři za Germány, a přesto nikdo nezpochybňuje, že by Islandané, Norové, Švédové a Dánové nebyli z jazykového a kulturně historického hlediska jednoznačně Germáni. V případě Keltů se s tím pojí závažný argument, který angličtí kritikové ideologie a jejich pokračovatelé rádi opomíjejí: V Irsku kulturní kontinuita z doby bronzové dodnes trvá nejen jazykově a literárně, nýbrž ji lze také zcela reálně a očividně prokázat i archeologicky. Existuje materiální kontinuita irské kultury, jež je prakticky identická se (zpočátku) souběžnou, nepopiratelně keltskou laténskou kulturou v Galii atd. Zcela odpovídá oné starokeltské kultuře, jak ji líčí antičtí autoři, a odráží se v samotné irské literatuře. Historická lingvistika zcela nezávisle na archeologických svědectvích a ryze formálními prostředky – bez jakéhokoli ohledu na obsah jazykových svědectví – prokázala úzkou spřízněnost jazyků jak starověkých pevninských, tak středověkých ostrovních Keltů. Upírat zmíněným národům a jazykům právo patřit mezi „keltské“ je proto nesmysl. Tam, kde se podobné snahy projevují, možná vystupují na povrch hluboko uložené emoce (pocity viny vyvolávající obranu a agresi?) a politicky motivované ideologie (imperialismus, rasismus?), které odpovídají spíše duchu 19. než 21. století. V zásadě je správné a důležité stále znovu zpochybňovat a prověřovat i zavedené

pojmy, zda jsou ještě adekvátní, nebo již scestné. Každý, kdo si tuto knihu přečte, bude mít po ruce dostatek argumentů, aby si ujasnil vlastní postoj a dokázal vystoupit proti takovým bludným snahám o přepisování evropských kulturních dějin.

Tato kniha nemá předchůdkyni, a to ani v Německu, ani nikde jinde. Nemůže být ani encyklopedií, neboť její možný rozsah je ze zcela zjevných důvodů už od samého počátku omezen. Řadu témat jsme bohužel mohli pouze nadhodit. Přesto pevně věříme, že takto složené puzzle zprostředkují – navzdory některým mezerám – čtenářkám a čtenářům jasný, pestrý, a především však spolehlivý obraz Keltů a jejich kultury.

Keltové ve světě antiky

Historik starověku začíná svou práci vždy tam, kde má k dispozici písemné prameny osvětlující historickou minulost. Jestliže se orientujeme podle této metodické, nikoli obsahové dělicí čáry, potom Keltové vstupují do světů historických ramp v polovině 5. století př. Kr., tedy relativně pozdě. Je to doba významných migrací, které vedou keltské houfy z jejich původních sídel ve střední Evropě na západ a jihozápad až do Španělska, jižním směrem přes Alpy do Itálie i na jihovýchod na Balkánský poloostrov. Zatímco příchod Keltů do Španělska a na britské ostrovy antická tradice takřka nevnímá, střety Keltů s řecko-římským světem, k nimž docházelo od 4. století př. Kr., zanechalo jasné literární stopy.

První sporadické zprávy o Keltech nacházíme v dílech řeckých historiků a filozofů od 5. století př. Kr. Tak například Hérototovi (asi 480–424 př. Kr.) je známo, že Dunaj pramení v zemi Keltů, zatímco Platón a Aristotelés se už ve 4. století př. Kr. blíže zmiňují o keltské mentalitě. To vše má však k použitelným historickým informacím ještě hodně daleko.

Keltové v Itálii a ve Španělsku

Když Platón sepisoval své poznatky, Keltové už sídlili západněji, a to v severní Itálii. Pozadí jejich příchodu je jen velice neurčité. Římský historik Titus Livius, píšící za císaře Augusta, zpravuje o několika přistěhovaleckých vlnách, z nichž poslední klade do doby kolem roku 400 př. Kr. Jeho zpráva je ovšem silně protkána ličením spadajícím spíše do oblasti báji.

Keltské kmeny zabíraly území v severní Itálii a vytlačovaly původní etruské obyvatelstvo. Na základě keltského osídlení nazývali Římané území mezi Pádem a Alpami *Gallia Cisalpina* (= Předalpská Galie na rozdíl od Zaalpské Galie, *Gallia Transalpina*). Toto označení se udrželo i po definitivním dobytí severní Itálie v první polovině 2. století př. Kr., kdy byl keltský prvek už dávno vypuzen.

Důvody, jež naše prameny uvádějí pro migraci Keltů, odpovídají standardním vysvětlovacím vzorům, které ve starověku

měli pro takové přesuny národů: občanské války v původní zemi, přebytek obyvatelstva a následkem toho nouze o potraviny, dobrodružný duch, jakož i přitažlivost jižních krajů pro kulturně a hmotně zaostalé barbary. Modernímu pozorovateli tak pro neexistenci soudobých pramenů nezbyvá nic jiného než vzít uvedené motivy migrací na vědomí.

Usazení Keltů jižně od Alp však mělo závažné důsledky nejen pro Etrusky, ale velice záhy též i pro vzrůstající se Řím. Ačkoli nemůžeme Liviově zprávě ve většině jednotlivostí důvěřovat, i tak je jisté, že keltské vojsko již brzy směřovalo na jih. 18. července roku 387 př. Kr. (podle jiných pramenů roku 390 př. Kr.) došlo u říčky Allie před branami Říma k bitvě Keltů s Římany, jež pro druhé jmenované skončila drtivou porážkou. Následující „boj o Řím“ líčí Livius v dramatické zprávě proložené četnými anekdotami a legendami, která stěží vypovídá o tom, co se skutečně odehrálo. Proto bychom se spíš měli držet střízlivé zprávy řeckého historika Polybia (asi 200–120 př. Kr.), v níž stručně a jasně stojí:

„Umírající Gal“. Římská mramorová kopie podle helénistické bronzové sochy z památníku vítězství v Pergamu (Turecko). Kolem roku 220 př. Kr.

„Nejprve tedy nejen ovládali [Keltové] tuto krajinu, nýbrž podrobili si také mnoho sousedů, jimž naháněli strach svou odvahou.“

Po nějaké době zvítězili v bitvě nad Římany a jejich spojenci, pronásledovali je na útěku a po třech dnech se zmocnili samotného Říma s výjimkou Kapitolu. Byli však odvoláni, protože na jejich území vpadli Venetové. Tehdy uzavřeli s Římany mírovou smlouvu, město jim vydali a vrátili se do své země.“

Tak nějak tomu zřejmě bylo. Tato katastrofa byla těžkou ranou pro římské ambice ve střední Itálii. Řím se z ní sice vzpamatoval až obdivuhodně rychle, přesto dobytí města barbary ze severu utkvělo v kolektivní paměti Římanů jako traumatizující zkušenost. Den bitvy na řece Allii vešel do římského kalendáře jako *dies ater* (doslova: „černý“, tj. „nešťastný den“) a Galové byli od té doby považováni za úhlavní nepřátele a hrozivé protivníky Říma. Město pak ještě drahý čas ovládal *metus Gallicus* (strach z Galů) a tuto událost zaznamenali dokonce ve vzdáleném Řecku, pro nějž byl Řím až do té doby spíše neznámou veličinou.

Keltové představovali pro bezpečnost Říma ustavičnou hrozbu i v následujících staletích. Po mnoha střetech ve 4. a 3. století př. Kr. se však konečně rýsovalo rozhodnutí ve prospěch Říma. V četných velkých bitvách, zejména roku 225 př. Kr. u Telamonu a roku 222 př. Kr. u Clastidia, byli Keltové na hlavu poraženi. Zdálo se, že časům keltské svobody mezi Pádem a Alpami odzvonilo, ale dopadlo to – jako už tolikrát v dějinách – zcela jinak. Když roku 218 př. Kr. vypukla druhá punská válka, využily právě podrobené keltské kmeny příležitost bojovat na straně kartaginského vojevůdce Hannibala a vydobýt si tak zpět svou svobodu. Byly to však liché naděje. Roku 201 př. Kr. Řím Kartagince po dlouhých bojích srazil na kolena a okamžitě zahájil dobývání ztracených území v Pádské nížině. Koncem devadesátých let 2. století př. Kr. Kelty po nesčetných bojích, které si vyžádaly značné ztráty, s konečnou platností porazil. Osud svobodných Keltů v Itálii byl zpečetěn. Přesto název pro dřívější keltské území, *Gallia Cisalpina*, žil až do císařského období.

Vítězstvím nad Kartaginci získali Římané v neposlední řadě také nadvládu nad velkými oblastmi Španělska, kde rovněž naráželi na keltské obyvatelstvo. Keltizace Španělska je dodnes otevřený problém. Vzhledem k tomu, že chybějí písemné prameny, známe pouze výsledek, nikoli průběh tohoto vývoje. V centrální a severovýchodní části poloostrova každopádně vznikla smíšením s neindoevropskými Ibery kultura, již už antičtí autoři označovali za keltiberskou. Vliv vycházející ze sídelního centra Keltiberů lze však prokázat i v mnoha dalších španělských regionech,

zejména u Lusitánců (na území dnešního Portugalska) nebo u příslušníků kmene *Gallaeci* (v dnešní Galicii na severozápadě Španělska). Antické prameny popisují Keltibery jako nadmíru houževnaté a statečné válečníky, což měli Římané již brzy poznat na vlastní kůži. Dvacetiletý boj domácího obyvatelstva za svobodu (154–133 př. Kr.) se velice brzy změnil v jednu z nejkrvavějších válek římských dějin. Odpor Keltiberů se nakonec soustředil do Numantie, která musela po dlouhém obléhání roku 133 př. Kr. kapitulovat. Když odhlédneme od kmenů na samém severozápadě, jež byly definitivně zpacifikovány až za Augusta, skončila tím doba keltské svobody i ve Španělsku.

Keltové na východě

Zprávy o počátečních úspěších italských Keltů v bojích proti Římu se ve středomořském světě rychle roznesly. Keltové už brzy sloužili jako žoldnéři v řeckých vojskách, a tak například roku 368 př. Kr. bojoval keltský kontingent na straně Sparty proti Thébám. Zpráva řeckého historika Xenofonta je prvním dokladem keltské přítomnosti v Řecku.

Mezitím byla v plném proudu i migrace keltských kmenů na východ a jihovýchod. Současně se vstupem do severní Itálie se Keltové asi kolem roku 400 př. Kr. šířili ze svých původních sídel v jižním Německu a ve Francii přes Čechy až do Maďarska. Odtud pronikali dál na jih na území bývalé Jugoslávie, kde se asi v polovině 4. století př. Kr. úspěšně prosadili proti domácím kmenům. Dobře známé je rovněž navázání diplomatických vztahů s Alexandrem Velikým v roce 335 př. Kr. Když se král Makedonců Keltů tázal, čeho se bojí ze všeho nejvíce, prý mu odpověděli, že ničeho, leda snad toho, že jim spadne nebe na hlavu. Současníci tehdy ovšem ještě nemohli tušit, že o několik desetiletí později se Keltové pro Řecko stanou vážnou hrozbou.

Roku 280 př. Kr. vytáhlo několik keltských sborů směrem na Řecko. Bojovou sílu barbarů poznali nejdříve Makedonci. Jedna z prvních bitev skončila katastrofální porážkou Řeků a smrtí krále Ptolemaia Kerauna. Když Keltům ještě v létě téhož roku podlehl další vojsko vedené řeckým vojevůdcem Sosthénem, měli cestu do centrálního Řecka volnou. Od této chvíle se pozornost barbarů a jejich vůdce Brenna upírala na chrámové poklady panhelénské svatyně v Delfách.

Mezitím se v Řecku utvořila široká fronta odporu proti vetřelcům. Před Delfami bylo vítězné tažení Keltů zastaveno, přičemž řeckým obráncům přišly na pomoc nastupující zimní bouře. V panickém útěku a s četnými ztrátami se Keltové stáhli zpět na sever. Historik Pompeius Trogus o tom píše:

„A tak se stalo, že z tak mocného vojska, jež se ještě krátce předtím v důvěře ve svou sílu domnívalo, že i bohy může opovrhovat, nezbyl ani jeden na paměť takové zkázy.“

O moc lépe se nevedlo ani druhému keltskému sboru, který o něco později než Brennův směřoval na jihovýchod k Helléspontu. Tam byl však roku 277 př. Kr. rozdrčen Antigonem Gonatem, pozdějším vládcem Makedonie. To, jak velkou hrůzu dokázali zatím Keltové vyvolat také v řeckém světě, ukazuje nejlépe skutečnost, že Antigonos byl posléze za své vítězství nadšeně oslavován jako zachránce před keltským nebezpečím.

Zároveň započal vývoj, jenž měl vést k dlouhodobému usazení Keltů na řeckém východě. Keltské kmeny Tolistobogiové, Trokmové a Tektoságové se na žádost bithýnského krále Níkoméda I. o vojenskou pomoc ještě před rokem 278 př. Kr. přeplavili přes Dardanely a Bospor do Asie. Již předtím sloužili Keltové v různých armádách jako žoldnéři. Jejich služba u Níkoméda však byla co do způsobu i rozsahu nasazení na zcela jiné úrovni. Tento příklad brzy následovali další. Na východě i na západě středomořského prostoru nyní přibývali Keltové jako žadání žoldnéři. Theodor Mommsen je právem označil za „skutečné lancknechty starověku“.

Patrně z Níkodémovy iniciativy se Keltové usídlili v centrální Anatolii a časem se stalo zvykem nazývat toto území po jeho nových obyvatelích *Galatia* (Galatie). Postupem času se Keltové stali hotovou pohromou pro sousední státy. Nespokojili se s tím, že se ve svých nových domovech věnovali rolnictví a chovu dobytka nebo že se nechávali najímat do vojsk nejružnějších vládců, nýbrž podnikali rozsáhlá kořistná tažení po okolí. Místní obyvatelé si nezřídka raději vykupovali mír pravidelnými tributů a dary, než aby se těm obávaným barbarským hordám vojensky postavili. Livius například píše:

„Ale i tak nahnali tolik strachu všem kmenům bydlicím za Taurem, že všechny poslouchaly jejich vlády bez rozdílu, ty nejvzdálenější,

i ty nejbližší... Poplatky vymáhali v celé Malé Asii před Taurem, sami si však zvolili za sídlo území kolem řeky Halys. Z jejich jména šel takový děs, zvláště když se jejich počet rozmnožil hojným potomstvem, že nakonec ani syrští králové se nevzpírali odvádět jim poplatky.“

Ke státům, které Keltům zjevně platily tributy, patřila zprvu i rodící se mocnost na západě Malé Asie – Pergamon. Situace se změnila za dynamického panovníka Attala I., jenž nastoupil na trůn roku 241 př. Kr. Ten měl být prvním maloasijským vládcem, který se poplatkům vzepřel. Ve 30. letech 3. století př. Kr. svedl s Kelty několik bitev a vyšel z nich jako oslavovaný vítěz. Jeho úspěchy dosažené v bojích s „metlou Malé Asie“ nesmírně zvýšily prestiž pergamské říše a Attalos byl nadšeně oslavován jako *sótér* („zachránce, spasitel“). O tom, jak nesmírně si svých činů cenil, svědčí velkolepý pomník vítězství, který dal zřídit na pergamské akropoli a z nějž se zachovalo několik římských mramorových kopií. Slavné jsou zejména „Umírající Gal“ (viz str. 16; dnes v Kapitolských muzeích v Římě) a ztvárnění dalšího Gala, který po porážce v bitvě nejdříve zabil svou ženu a poté zabíjí mečem sám sebe (Museo Nazionale Romano Palazzo Altemps). Umělec s velkým citem pro detail vytvořil postavy pozoruhodné výrazovostí, ztvárňující Kelty v heroické nahotě. Tato díla rozhodně nedávají najevo opovržení, nýbrž naopak respekt k poraženému protivníkovi hledícímu smrti vzdorně do očí.

Attalova vítězství nicméně nevedla ke konečné pacifikaci Keltů. Ta čekala až na Římany, kteří se od roku 200 př. Kr. vojensky angažovali na východě. Tam narazili na keltské žoldnéře ve vojsku krále Antiocha III., jenž tehdy vládl velké části Asie. Když byl Antiochos poražen, pocítili vojenskou sílu Říma i Keltové z východu. Římský vojevůdce Gnaeus Manlius Vulso válku ospravedlňoval mimo jiné tím, že poukazoval na přetrvávající ohrožení Malé Asie těmito ukrutnými barbary. Manlius svůj úkol splnil bez větších problémů. Ve dvou samostatných bitvách přivodil rozhodnou porážku nejdříve Tolistobogům, poté Tektoságům a Trokmům. Keltové se museli v mírové smlouvě zavázat, že ze svého území již nikdy nepovedou válečné výpravy. Manlius byl, stejně jako před ním Attalos a mnoho dalších, nadšeně oslavován maloasijskými obcemi a jako první Říman vstoupil do dlouhé tradice oslavovaných zachránců před loupežnými taženími obávaných barsbarských hord. Mezi tyto zachránce se o něco později zařadil rovněž pergamský král Eumenés II. (syn Attala I.), když

i on dosáhl dalších úspěchů proti opět rabujícím keltským houfům. Zcela v tradici svého otce se postaral o to, aby se jeho vítězstvím nad Keltý dostalo náležitého uměleckého ztvárnění. V samotném Pergamu byl vztyčen proslulý Diův oltář (dnes v berlínském Pergamonském muzeu), na kterém byli Keltové ztvárněni jako Giganti, tedy protivníci bohů. Na Akropoli spřátelených Athén dal Eumenův bratr Attalos II. zřídit další monument, jehož podobu známe z Pausaniova popisu (2. století po Kr.):

„Na Jižní zdi jsou sochy, představující pověstný boj Gigantů, kteří kdysi obývali kolem pellénské úžiny v Thrákii, dále zápas Athéňanů s Amazonkami, jejich bitvu s Médy u Marathónu s Peršany a porážku Galatů v Mýsii sem věnoval Attalos, každá po dvou loktech.“

Vítězství nad Keltý se stavělo na roveň nejvýznamnějším obranným bitvám Řeků v mýtech i dějinách, a tím získalo jak heroický, tak dějinný rozměr.

Pergamské království Eumena II. však zatím upadlo u římské hegemoniální moci v nemilost, takže poslední vítězství (166 př. Kr.) se politicky už nevyplatilo. Jako protiváhu Eumenovým ambicím obnovil Řím galatskou formální nezávislost. Když pontský král Mithradatés VI. obsadil v 80. letech 1. století př. Kr. Malou Asii a Řecko, čímž zpochybnil římskou nadvládu, Galatové se projevíli jako věrní spojenci Říma. Jejich další osud byl těsně spjat s knížetem Deiotarem, jenž se se souhlasem Římanů etabloval jako jediný vládce Galatie. Rovněž po jeho smrti v roce 41 př. Kr. zůstala vláda nad Galaty v rukou jediného krále. Avšak poté, co roku 25 př. Kr. zemřel Deiotarův syn Amyntas, formální samostatnost skončila. Území bylo jako provincie *Galatia* podřízeno přímé římské správě.

Podrobení Keltů za Alpami

Od té doby, co se Římané po vítězné druhé punské válce usadili ve Španělsku a tam na počátku 2. století př. Kr. zřídili dvě provincie, stala se jižní Galie (zhruba v oblasti dnešní Provence), zejména pak její pobřežní pruh, pozemním mostem mezi Itálií a Pyrenejským poloostrovem. Již brzy začalo docházet k incidentům, kdy římské úředníky a jednotky směřující tím či oním směrem napadali tamní Keltové a Ligurové. Římané se zprvu

spokojovali s jednorázovými zásahy, ale nakonec se rozhodli, že toto území natrvalo včlení do své mocenské oblasti. Po několika taženích mezi léty 125 a 120 př. Kr. byl odpor keltských kmenů zlomen. *Gallia Narbonensis*, jak se podle jeho hlavního města *Narbo Martius* (dnešního Narbonne) nově dobytému území později s oblibou říkalo, se už brzy stala jednou z nejintenzivněji romanizovaných provincií říše. Římský přírodovědec Plinius v 1. století po Kr. soudil, že jih Galie je spíše součástí Itálie než její provincií. Jakožto Říman ani nemohl tomuto dříve keltskému regionu složit krásnější poklonu.

Caesarova tažení v Galii v letech 58 až 51 př. Kr. (zjednodušeně)

S dobytím jižní Galie a jejím ustavením provincií započal konec politické samostatnosti Keltů v kontinentální Evropě. Dobyť „celé Galie“ bylo neodlučně spojeno s osobou Gaia Julia Caesara (viz mapka str. 22), který roku 59 př. Kr. dosáhl nejvyššího římského úřadu, konzulátu. To však jeho ctižádostivost ani zdaleka neukojilo. Chtěl se stát prvním a nejváženějším mužem ve státě, což v aristokratickém Římě bylo možné jen tehdy, mohl-li se vykázat vynikajícími vojenskými úspěchy. Za odrazový můstek jeho ambicí mu měla posloužit provincie na jihu Galie, kde po svém konzulátu působil jako místodržitel.

Pro události, jež se odehrály v doposud „svobodné Galii“ v letech 58 až 50 př. Kr., máme jedinečný pramen v jeho „Zápisích o válce galské“, které nás zpravují nejen o vojenských operacích, ale přinášejí nám také cenný pohled na politickou i socioekonomickou strukturu Galie v pozdní době laténské. Vzhledem k tomu, že Caesar prezentuje svůj osobní, subjektivní pohled a že jiné prameny prakticky neexistují, musí historik k textu přistupovat samozřejmě s patřičnou obezřetností. Tato výhrada ale v zásadě nic nemění na vysoké hodnotě tohoto pramene, zvláště pak se zřetelem na naše dnešní znalosti Galie a Galů.

Podnětem k vojenskému angažmá v Galii bylo pro Caesara stěhování Helvéciů ze svých původních sídel na území dnešního Švýcarska. Helvécie popisuje jako lidi krajně agresivní a bojechtivé povahy, jejichž podnik by pro sousedící římskou provincii představoval nepředstavitelné riziko. To bylo pro prokonzula dostatečným důvodem, aby kmen při postupu na západ napadl a z valné části zničil. Velice brzy se však ukázalo, že s tím se Caesar nespokojil. Ještě téhož roku dosáhl velikého vítězství nad Ariovistem, vojevůdcem Germánů, kteří již drahnou dobu pronikali přes Rýn do Galie a destabilizovali celou oblast. Podle Caesarových slov jej četné kmeny z celé Galie snažně prosily, aby jim proti Ariovistovi pomohl. Takto se prezentoval nikoli jako agresor, nýbrž jako bojovník za svobodu Galů. S ní však měl být brzy konec: nejpозději v této době, kdy již byl zapojen do dění, pojal totiž plán podrobit si celou Galii. Už o rok později, kdy v několika bitvách uštědřil na severu sídlícím Belgům zásadní porážku a zároveň si jeden z jeho generálů podrobil přímořské kmeny v oblasti dnešní Bretaně a Normandie, vzkázal Caesar do Říma: *Gallia omnis pacata* („celá Galie je podrobena“).

Následující roky ovšem měly ukázat, že o nějakém skutečném podrobení nemůže být ani řeč. V letech 54 a 53 př. Kr. vypukla na severu země velká povstání, jež způsobila římské armádě

značné ztráty a která se podařilo potlačit jen se značným úsilím. Rok 52 př. Kr. se pak stal rozhodujícím. V knížeti Arvernů Vercingetorigovi vyrostl Caesarovi nadmíru schopný protivník, jemuž se nakonec podařilo vytvořit širokou koalici takřka všech galských kmenů. Úspěchy na sebe nenechaly dlouho čekat. Když Galové Caesara drtivě porazili u Gergovie (poblíž dnešního Clermont-Ferrandu), skutečně se zdálo, že došlo k obratu. Potom se však Vercingetorix dopustil zásadní chyby: nechal se Caesarem obklíčit v Alésii (v severním Burgundsku). Následovalo nemilosrdné obléhání, které Caesar vedl se všemi tehdy dostupnými technickými prostředky. Obklíčení kladli zoufalý odpor, a když jim začaly docházet potraviny a vypukl hlad, začali vkládat veškeré své naděje v blížící se vyprošťovací vojsko. Poté, co bylo na hlavu poraženo, nezbývalo Vercingetorigovi než kapitulovat. Později byl „veden“ v Caesarově triumfálním pochodu v Římě a poté popraven. Jako hrdina boje za svobodu se dodnes těší ve Francii veliké úctě. Na pahorku v Alise-Sainte-Reine, „moderní“ Alésii, připomíná víc než 2000 let staré dramatické události socha arvernského knížete v nadživotní velikosti (viz str. 29).

Válka sice trvala až do roku 50 př. Kr., ale jednalo se už jen o vyvrácení posledních, regionálně omezených hnízd odporu. Když se po osmi letech dobojovalo, pro Galii a její obyvatele vyšla najevo děsivá bilance. Podle Caesarova životopisce Plútarcha byly zabity nebo prodány do otroctví dva miliony, tj. dvě třetiny (!) všech bojeschopných Keltů, 300 kmenů bylo poraženo a přes 800 měst dobyt, a to se ani nezmiňuje o ztrátách na civilním obyvatelstvu. Zemi samotnou římské legie systematicky pustošily a vyvážely z ní nesmírné bohatství. Roční tribut ve výši čtyřiceti milionů sesterciů, jenž se nyní od poražených vybíral, byl ještě relativně malá částka. Více se z naprosto rozvrácené země zjevně už získat nedalo. I když číselné údaje – jak tomu v antických pramenech často bývá – poněkud přehánějí, představovala přesto Caesarova válka pro Galy ve všech ohledech strašlivou katastrofu.

Dvě Caesarovy expedice do Británie v letech 55 a 54 př. Kr. už tak dalekosáhlé důsledky neměly. Keltizace britských ostrovů se podobně jako u Španělska ztrácí v temnotách prehistorie. Dosti jasně se nicméně rýsuje poslední přistěhovalecká vlna, která zhruba na přelomu 2. a 1. století př. Kr. přivedla na jih ostrovů část Belgů sídlících na severu Galie. Caesar na několika místech svého díla poukazuje na těsné vztahy obyvatel obou stran Lamanšského průlivu. Například se zmiňuje, že při moři žijící Britanové jsou nejcivilizovanější a způsobem života se takřka neliší od Galů

na kontinentu. Caesarovy vojenské operace na ostrově nicméně zůstaly, jak jsme již naznačili, bez jakéhokoli výrazného úspěchu. První expedice v roce 55 př. Kr. se omezila pouze na průzkum terénu, o rok později už došlo k bojům s koalicí jihobritanských kmenů vedenou králem Cassivellaunem. O nějakém podrobení se však nedá mluvit, zvláště když se Caesarova pozornost musela v následné době plně soustředit na potlačení povstání v Galii. K dobytí ve velkém stylu došlo až o sto let později za císaře Claudia (41–54 po Kr.), jenž Británii připojil k římské říši jako provincii. I tak trvalo ještě dalších padesát let, než Řím ovládl skutečně celé území. Po zbudování Hadriánova valu na linii Carlisle–Newcastle zůstaly posledními baštami svobodných Keltů Skotsko a Irsko.

Keltská společnost v předvečer války

Caesar za své úspěchy vděčil v neposlední řadě výrazné převaze římského vojenství v technice, strategii a velení. Tímto nepopíratelným faktem však jistě nelze vysvětlit vše. Otázka, jak se římským vojevůdcům podařilo zcela si podmanit za tak krátký čas území o rozloze 500 000 km², nás přivádí k vnitřní struktuře Galie. K tomu nám Caesar podává ve známé pasáži v VI. knize „Zápisků o válce galské“ tento komentář:

„Galie je totiž samá strana. Strany jsou tam nejen ve všech kmenech, ba ve všech župách a okresech, nýbrž téměř i v každém jednotlivém rodě. V čele strany stává ten, o kom se – podle galských názorů – má za to, že má osobně nejvyšší vliv a vážnost. Jeho volnému uvážení a soudu se pak přenechává s konečnou platností rozhodovat o všem, co a jak se stalo i co a jak se má stát. Takovéto zařízení mají už od pradávna zřejmě k tomu, aby z obecného lidu nikdo nezůstával bez pomoci proti mocnějšímu. Nikdo totiž z těchto náčelníků netrpí, aby jeho lidé byli utiskováni násilím anebo úskokem. Jinak nemá u svých vážnosti. Zrovna tak je tomu vesměs v celé Galii. Neboť všechny kmeny jsou rozštěpeny ve dvě strany.“

Politická mapa Galie se tedy vyznačovala množstvím více či méně velkých kmenů (*civitates*). (Tacitus hovoří o 64 kmenech.) Ty se zase členily na župy (*pagi*), o jejichž funkci je toho známo málo. O nějaké společné politické organizaci nelze mluvit, spíš

k přelíčení s asi deseti tisíci klientů. Zato prostý lid měl patrně jen stěží nějaká spolurozhodovací práva. Oproti tomu sehrávali významnou roli v keltské společnosti podle Caesara druidové. Pod ně spadal nejen veškerý kult, ale i veřejné a soukromé soudnictví s rozsáhlou trestní pravomocí. Druidové jako kněžská kasta zjevně měli přísně hierarchicky členěnou nadkmenovou organizaci. Jednou ročně, dle Caesara, se druidové z celé Galie scházeli k soudu na území Karnutů. Vzhledem k politické roztržičnosti Galie tak představovali instanci, jež dokázala udržovat v kmenech vědomí společné tradice. Z jiných pramenů známe ještě bardy, kteří při lyře opěvovali hrdinské skutky kmenových knížat nebo hanili nepřátele, a dále *vates*, o nichž toho víme velice málo, ale kteří se každopádně měli zabývat filozofií a věštěním.

Keltové žili buď v samostatných dvorcích, v menších osadách patrně vesnického rázu (tzv. *vici*), nebo v proslulých *oppidech*. Pojem oppidum nelze vysvětlit jednoduchou a obecně závaznou definicí. Jedná se o města nebo městu podobné útvary nejrůznějšího vybavení, jež lze v Galii a jiných částech keltského světa doložit od 2. století př. Kr. Oppida vznikala na strategicky výhodných místech, zejména na těžko přístupných stolových horách nebo na místech, která byla obzvláště dobře chráněna říčními toky, jako například Lutetia (Paříž) na ostrově na řece Seině. Tato sídla často obepínala mohutná, typicky keltská okružní hradba (*murus Gallicus*). Caesar jedno z těchto opevnění zevrubně popisuje. Nejvýznamnější a nejprozkoumanější oppidum v Galii je Bibracte (viz str. 26) na území Haeduů, jež se nacházelo na vrcholu hory Beuvray ve výšce 821 metrů nad mořem (nedaleko dnešního Autunu). Spolu s ním bychom mohli jmenovat jihoněmecký Manching (poblíž Ingolstadtu), korutanský Magdalensberg nebo (ještě dál na východ) české Stradonice.

Po stavební stránce taková oppida patrně ještě neodpovídala standardům řeckého nebo římského města. Přesto lze z archeologických nálezů i podle některých Caesarových informací usuzovat, že přinejmenším některá z větších sídel, jako například Bibracte, měla politicky, ekonomicky a sakrálně nadregionální význam. Kromě toho byla oppida středisky ražby mincí, které se v keltském světě začaly razit už ve 3. století př. Kr. Zpočátku se napodobovaly řecké a římské mince, později se razily i vlastní typy.

Obraz Keltů v antice

Keltové se v antice „těšili“ dosti špatné pověsti. Římané i Řekové v nich spatřovali ztělesnění barbarství. A podle toho také o nich soudili: neznají míry ve vítězství ani v porážce, v jídle ani pití, nedrží slovo a porušují dohody, jako námezdní vojáci jsou notoricky nespolehliví, proviňují se vůči samozřejmým normám mezinárodního práva, dopouštějí se krutostí všeho druhu, prohřešují se na lidském i božím právu. Obraz keltských opovážlivců, již se nezalekli ani rabování delfských svatyní, už brzy vstoupil do řecké tradice a do výtvarného umění. Tyto představy ochotně přejímali i Římané. Ačkoli se všichni shodovali na bohabojnosti Keltů, jejich náboženství zobrazovali s odkazem na kruté, barbarské kultovní praktiky opakovaně v negativním světle. Zejména lidské oběti narážely u Řeků a Římanů na nepochopení a pobouření.

Značně rozšířená byla představa o keltských vojskách, která se s úžasným nápořem a ohlušujícím řevem vrhají do bitev, ale jestliže se nedostaví brzký úspěch, jejich výdrž rychle ochabne. Když vojsko zvládne odolat jejich počátečnímu náporu, vítězství je jisté. Zároveň Keltům údajně chyběla jakákoli vojenská kázeň: snad ve všech zprávách o bitvách se hovoří o špatně zorganizovaných, zcela nedisciplinovaných, občas dokonce opilých hordách. Moderního čtenáře jistě napadá, jak mohli tito lidé své řecké a římské protivníky tolik děsit!

Odpověď není zas tak složitá. Bez ohledu na veškeré konkrétní historické zkušenosti ustrnuly představy o Keltech velice rychle v klišé, která často neměla s realitou příliš společného. Takové stereotypy o cizích národech a kulturách jsou ostatně nadčasovým jevem. Prastará etnografická tradice navíc dělila obývaný svět na různá klimatická pásma, jež podle široce rozšířeného názoru plodila lidi naprosto rozdílného vzezření a charakteru. Podle těchto představ žili na severní polokouli lidé vysokého vzrůstu, světlé pleti, modrých očí a narudle plavých vlasů, duševně spíše těžkopádní a neschopní prozíravého plánování, zato vyznačující se statečností hraničící se šílenstvím. Tato teorie byla základem široce akceptovaného výkladu vzhledu a mentality Keltů.

Jak urputně se takové představy držely, bude snad zřejmé – abychom uvedli alespoň jeden příklad – z toho, že o Keltech se ještě v době, kdy už byli po staletí zvyklí na jižní podnebí, tvrdilo, že nejsou schopni snášet žízeň a vedro. Caesar měl však za svého letitého místodržitelství v Galii příležitost osobně poznat zemi i její lid, a proto je jeho obraz Keltů mnohem diferencovanější.

Vercingetorigova
bronzová socha
na Mont Auxois
byla vztyčena roku
1865 a je vysoká
6,6 metru

Ani on se sice nevymanil z klišovitých představ, nicméně jeho zpráva značně koriguje jinak jednoznačně negativní obraz barbarů. Najednou slyšíme o nesmírně chrabrých bojovnicích, kteří obětavě hájí svou svobodu až do hořkého konce. Nezřídka postupují s moudrou prozíravostí a značným taktickým umem, čímž se projevují jako učenliví napodobitelé římského válečného umění. Zejména Vercingetorix je popisován jako vynikající vůdčí osobnost oplývající velkým strategickým umem. Na tupé, nepromyšleně jednající barbary s chabou výdrží tu téměř nenarazíte. Jinak se i v těchto Caesarových výrocích projevují rozdíly mezi severem a jihem. U Keltů v jižní a centrální Galii již díky relativní

blízkosti římské provincie nastupovala akulturace. Role typických severních barbarů se nyní ujímali Germáni za Rýnem.

Jistě nejpůsobivější obraz Keltů po sobě zanechal řecký filozof, přírodovědec a historik Poseidónios, jenž na svých badatelských cestách poznal mimo jiné i Galii. Ústřední je zde etnografický zájem polyhistora, který k předmětu svého bádání přistupuje s obdivuhodnou nezaumatostí. Nejde mu o to, aby prezentoval Keltů ve srovnání s řecko-římskou civilizací jako nebezpečné a bezcharakterní barbary. Spíše chce keltskou individualitu pojmut celostně. Poseidóniovi vděčíme mimo jiné za vzorový popis vzhledu Keltů, jenž se značně blíží uměleckému ztvárnění „Umírajícího Gala“ (viz str. 16):

„Galové jsou vysokého vzrůstu, vyvinutých svalů a světlé barvy pleti. Vlasy nemají světlé jen od přírody, nýbrž zvýrazňují jejich barvu i uměle. Ustavičně si do nich vtírají vápennou vodu a sčesávají si je od čela k temeni a k šíji, takže vzhledem připomínají satyry a pany. Vlas jejich takto totiž zesílí, až jej nelze rozlišit od koňské hřívy. Někteří se holí, jiní si nechávají růst s mírou vousy. Vznešenější si hladce vyholují tváře, ale knír si nechávají narůst dlouhý, až jim zakrývá ústa.“

Poseidónios se rovněž zabývá jejich stolovacími zvyky. Na jídelničku mají především maso a víno, u kterého však neznají míru. Jako filozof se zcela přirozeně zajímá zejména o druidy a věstce, v neposlední řadě ale i o přesvědčení Keltů, podle nějž jejich duše žije po smrti dál v jiném těle. Kritizuje, podobně jako tolik jiných autorů, lidské oběti i zjevně široce rozšířený zvyk zbavovat padlé nepřátele hlav a ty pak vystavovat jako trofeje. Přes jejich veškeré povahové nedostatky, jako jsou chvástavost, prchlivost a nevázanost, však přiznává Keltům otevřenou a čestnou povahu, bystrou mysl a především pak schopnost a ochotu se učit. Toho si všiml již Caesar. A vskutku – jen pár desítek let po podrobení Galie poznáváme prostřednictvím zeměpisce Strabóna zcela jiné Keltů:

„Nyní jako podrobení žijí v míru a podle pravidel svých římských přemožitelů. Zpráva o nich pochází z dávných časů a odpovídá tomu, co lze dodnes pozorovat u zvyků a mravů Germánů.“

Z válečnických barbarů, kteří kdysi nedávali vydechnout středomořskému světu, se stali mírumilovní obyvatelé *Imperia Romana*. Zůstávala tu však germánská hrozba z pravého břehu Rýna.

Rejstřík

- Acallam na Senórach 149
Aelius Lampridius 128
áes dána 69
Ailill 139, 141, 154
Alésia 22, 24, 31n
Alexandr Veliký 18, 52, 58, 157
Allia 16n, 87
Ammianus Marcellinus 66
Amra Choluim Chille 137
An Comunn Gaidhealach 211
Aneirin 164n
Anglovelšané 75
Anna (bret. vévodkyně) 83, 203
Annw(f)n 59, 168, 171
Antigonos II. Gonatás 19
Apollón Amarcolitanus 63
Apollón Anextlomarus 63
Apollón Grannus 64
Aremorica 151
Archaeologia Britannica 84
Ariovistus 23
Arles 87, 126
Armagh 73, 85
Artuš 114, 157, 167, 170–173, 175, 217
Attalos I. 20n
Avon 103

Bannockburn 79
bard 27, 66, 133n, 160n, 226
bardic poetry 160
Barzaz Breiz 174, 205n
Bedwyr 172
Belgie 126, 132, 223
Belgové 23n
Bible 59, 61, 73, 89, 95, 103, 106n, 118, 137, 156, 162n, 167, 173–175, 206
Bibracte 22, 26n, 31

bohové a bohyně 19, 21, 61, 63n, 87–89, 95, 103, 124, 142, 150–154, 157, 180, 186, 192, 213, 222, 225, 228
Bopfingen 55
Botorrita 90n
Bagny-sur-Saône 41
Branova mořeplavba 156
Brehon Law 184
Brennos 18n
bretonština 12, 82, 84n, 94, 99, 104, 114–118, 122, 123, 174, 189n, 205n, 215n
Brian Bóruma 150, 153
Britannia minor 82
Brú na Bóinne 140, 142, 153
Buchanan, George 84

Caesar, G. Julius 13, 22–32, 34, 50, 56, 58, 61, 62, 66n, 86, 124, 126, 133, 176
Campbell, John Francis 162, 207
Campbell, John Gregorson 207
Carmichael, Alexander 207n
Carmina Gadelica 207n
Cathbad 142n, 145n
Celtic fringe 12
Celtic Revival 159
Cesta Máel Dúinova člunu 157
Clastidium 17
Claudius (řím. císař) 25, 32
cló Gaelach (písmo) 98
Clastidium, kalendář 60n, 125n
Collins, Michael 77n
Colmán mac Lénine 137
Conaire Mór 155
Conchobar 58, 139, 141n, 146, 171
Conn 151n, 155n

- Connova polovina (*Leath Cuinn*) 151
 Connradh na Gaedhilge (Gaelic League) 77, 159, 210n
 Cormac 147, 151n
 Croker, Thomas Crofton 159, 207
 Cúchulainn 139, 141–144, 148n, 162, 171
 Curtin, Jeremiah 207

 Dafydd ab Gwilym 166
 Dagda 153n
 Dál Riada (Argyll) 70, 73, 78, 208
 datace 36, 135n, 152
 Davey, John 191
 Deiotaros 21, 26
 Deirdre 145n, 148, 160
 Dějiny Britonů 163, 165–167, 170n
 Delfy 18n, 28, 34
 Diarmaid Mac Murchada (král Leinsteru) 75, 137
 Desor, Edouard 32
 Dian Cécht 154
 dinnshenchas 141, 149, 153, 167
 Diodóros Sicilský 66
 Doolin 192n
 druidové 27, 30n, 35, 56, 58, 61, 66n, 125, 128, 133n, 138, 140–143, 152, 156, 173n, 176, 184, 206, 217
 Duanaire Finn 150
 Dublin 33, 70, 73–75, 77, 105, 119, 163, 202, 210n, 214
 dudy 197–199, 209
 dvojjazyčnost 122

 Eduard I. 79, 81
 Echtra Conle 155
 eisteddfod 81, 173, 211, 216
 Emain Macha 138, 140, 142n, 146, 171
 Emer 144, 148
 Endlicherův glosář 132

 Epona 64
 esoterika 11, 46, 217n
 Esus 64
 Étaín 154n
 Etruskové 15n, 34
 Eumenés II. 20n

 Fellbach-Schmidten 54n
 Fergus 139, 141n, 145n
 fili 134, 160, 177
 Finn, Finnův cyklus 136, 147–150, 152, 156, 160–162, 171
 Fís Adamnáin 158
 flétna 196, 200n
 Fomoriané 155n
 Francie 9, 18, 24, 31, 32, 34, 36, 55n, 60, 63, 65, 83, 86, 93, 115, 122, 126, 129, 132, 174, 189, 198, 203, 223

 Gaelic League 77, 159, 210
 Gaeltacht 97, 189n
 Galatie (Galatové, galatština) 19, 21, 26, 34, 84, 89, 93n, 122, 125, 128, 130n
 galicijština 123
 Gallaeci 18
 Gallia Cisalpina 15, 17
 Gallia Narbonensis 22, 86, 126
 Gallia Transalpina 15
 galská válka 23, 25, 126
 galština 84, 86–89, 92n, 110, 114n, 122n, 125–132, 226
 geis 138, 146n, 172
 Geoffrey z Monmouthu 167, 170
 Gergovia 22, 24
 Glauberg 9, 42–44
 glosy, staroirské 60, 73, 94n, 136
 Gododdin 165, 170
 gogynfeirdd 166
 Gorsedh Kernow 216
 Gournay-sur-Aronde 55n
 Grammatica celtica 84
 Grimm, Jakob 161, 207
 Grimm, Wilhelm 161, 207

- Guestová, Charlotte 168, 174
 Gundestrup, kotlík 65
 gwenedeg (vanneské nářečí bretonštiny) 115n

 Hadriánův val 25, 163
 halštatská doba/kultura 32–37, 39–42, 46, 130, 230
 harfa 166, 197, 212–215
 Harri Tudur (= Jindřich VII.) 104
 Helvéciové 10, 23, 26
 Hérodotos 15, 34, 65
 Hersart de la Villemarqué, Théodore 174, 205n
 Heuneburg 33, 40n
 Hirschlanden 39n, 43
 Historia Brittonum 163
 hladomory (1845–1849) 77
 Hoel II. (bret. vévoda) 83
 Hochdorf 9, 37n, 40, 45
 Holzhausen 55
 humanismus 11, 67
 Hyde, Douglas 210n
 Hywel Dda (král Walesu) 176, 184

 Châteaubleau 87, 129
 Chrétien de Troyes 168, 173n

 iberské písmo 52, 92, 123
 interpretatio romana 63
 Irenej 127

 Jak Kulhwch dostal Olwen 59, 166, 171n
 Jeroným (církevní otec) 89, 93, 130n
 jiný svět 59, 63, 136, 142, 148–150, 152–156, 168, 171

 kalendář z Coligny 60n, 125n
 kalendář, galorománský 61
 Kartaginci 17, 34
 Keating, Geoffrey 159
 Kei 171–173
 Kells 73, 75

 Keltiberové, keltiberština 17n, 34, 84, 90–92, 122–124
 kerneweg (cornouaillské nářečí bretonštiny) 116, 215n
 Kilkennyjské výnosy 75, 97
 klienti 26n, 177, 181
 Kniha děkana z Lismore 161n
 knížecí hrob 9, 35–38, 40, 42n, 62
 Kolumbán ml. 73
 Kolumba st. 137
 kornština 12, 84n, 94, 113n, 122, 175, 191, 215–217
 Krádež dobytka v Cúailgne 70, 138
 Královský cyklus 136, 150, 156
 kumbrijština 113

 laténská doba 13, 23, 32–35, 37, 42, 45–50, 52–54, 56, 72
 Lebor Gabála Érenn 155n
 leoneg (léonské nářečí bretonštiny) 116
 lepontština 84, 92, 122, 124n
 Lhuyd, Edward 84, 114, 175
 Livius, Titus 15n, 19
 Llywelyn ap Gruffudd 81
 Lug 142, 152, 154n, 224
 lugano 92n, 124n
 Lúkiános 128
 Lusitánci, lusitánština 18, 92, 122, 124
 Luzel, François-Marie 174, 207

 Mabinogi 105, 167n
 Macpherson, James 161n, 174, 204–206
 Maddrell, Ned 103, 191
 Mag Mell 156
 Magdalenenberg 35–37, 40
 Magdalensberg 27
 Makedonci 18
 Manannán 148, 152, 154, 156, 168
 Manching 27, 50, 51, 56
 Marcellus z Bordeaux 132

- Massalia (Marseille) 33–36, 41,
 52, 85–87, 126
 Maynooth 77, 119
 Medb 139, 141
 Merlin 153, 167, 217
 Merriman, Brian 161
 mince 27, 31, 52n, 86, 90, 92,
 179n, 212
 Mithradatés VI. 21
 Mòd Naiseanta 211, 216
 Moira 138, 153
 Mořeplavba Snédguse a Mac
 Ríagly 158
 Mořeplavba synů Corrových 158
 Mugova polovina (Leath Moga)
 151
 mutace 99, 110–112
 Myrddin 59, 153, 166
 Mytologický cyklus 136, 153n

 Narbonne 22, 86
 National University of Ireland
 77, 202, 211
 Nebringen 47n
 Nîmes 87n, 126
 Nuadu 154–156
 Numantia 18, 85, 90, 124

 O'Donnell, Rory 76
 O'Neill, Hugh 76
 Óengus Mac Óc 147, 153n
 Offiú val 105
 oireachtas 209, 211, 216
 oppidum 27, 50–52, 56, 64
 Orgetorix 26
 Ossian 11, 67, 161, 204
 otroctví 24, 179n
 Owain Glyndŵr 81

 Patrik (sv.) 70n, 73, 95, 144, 149,
 156, 191n
 Pausaniás 21
 Pentreathová, Dolly 113, 191
 Pergamon 20, 34, 85
 pěstounství (fosterage) 183n
 Piktové, piktština 73, 78, 101,
 117n
 Plavba svatého opata Brendana
 158
 Plinius 22, 226
 Poitiers 87, 129
 Polybios 16
 Pompeius Trogus 19
 Portugalsko 18, 123n
 Porýní 53, 63, 126
 Poseidónios 30, 58, 66n, 131,
 133, 135, 138, 145
 právo církevní 177, 179
 právo manželské 141, 178, 181n
 proroctví politická 166, 171
 přeslen 129–131
 příbuzenská odpovědnost 178
 Ptolemaios Keraunos 18

 Queen's University 77

 Rerum Scoticarum Historia 84
 Rhys, John 207
 Robert Bruce 79
 Roland 82
 Rom 129

 Řím, Římané 11, 15–18, 20–25,
 28, 31, 34, 53, 56, 63, 68, 72,
 76, 85n, 88, 94, 103, 124–127,
 133n, 163, 179, 182

 Scotti 78, 101
 síde, áes síde 59, 153–155
 St Andrews (univerzita) 79
 Starý sever 105
 Stonehenge 67
 Strabón 30, 58, 66
 Stradonice 27
 Sulpicius Severus 129

 Španělsko 15, 17n, 21, 24, 90,
 123

 Taliesin 164n

Taranis	63n	tregerieg (trégorské nářečí
bretonštiny)	116
Tektoságové	19n	Trevír	89, 131, 225
Telamon	17	triády	63, 166n
Teutates	64	Trinity College	73, 76
texty právní	68, 70, 113, 127,
176, 178, 184	Tristan	145, 167
Thoms, William John	31, 187	Trokmové	19n
Thomsen, Christian J.	31	Túatha Dé Danannové	153–156
Thurneysen, Rudolf	176		
Tnugdalovo vidění	158	Uí Néillové	138, 151–153
Tolistobogiové	19n		

KEL TO, MÝTOS VÉ A REALITA

editor
STEFAN
ZIMMER

Z německého originálu Die Kelten: Mythos und Wirklichkeit vydaného nakladatelstvím Konrad Theiss Verlag GmbH, Stuttgart 2004, přeložil Jan Hlavička

Kartografie vytvořil Peter Palm, Berlin/Germany

Obrázek na obálce fotobanka 123rf.com

Typografie Kateřina Urbanová

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

v Praze roku 2017 jako svou 1629. publikaci

Vydání první. AA 12,98. Stran 256

Odpovědný redaktor Jiří Stárek

Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.

Doporučená cena 318 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Váta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-806-6